

**ДОКТРИНАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ
ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ**

У статті досліджено доктринальне (наукове) розуміння заохочувальних норм у кримінальному праві. Наголошено, що особливості заохочувальних норм виступає позитивний метод стимулювання до здійснення суспільно-корисної поведінки у сфері кримінально-правових відносин. Заохочувальні норми наравні із заборонними нормами в системі кримінального права покликані сприяти правовому забезпеченню охорони прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпеченню миру й безпеки людства, а також запобіганню злочинам.

Ключові слова: кримінально-правовий вплив, стимулювання, заохочувальна норма, здійснення суспільно-корисного діяння, звільнення або пом'якшення кримінальної відповідальності або покарання.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реалізація принципу невідворотності кримінальної відповідальності й покарання зазнає раціональної модифікації. До механізму кримінально-правового впливу все частіше залучаються засоби, засновані на заохоченні (стимулюванні) правомірної, суспільно-корисної поведінки. Норми, що заохочують особу до правомірної, суспільно-корисної поведінки в науці кримінального права отримали визначення як заохочувальні норми. Слід прогнозувати, що сфера їх застосування буде розгалужуватися, що є природнім об'єктивним процесом, зумовленим не тільки неоднорідністю та складністю кримінально-правового впливу, але й гуманізацією всіх сторін суспільного життя. Реалізація принципів гуманізму, економії кримінальної репресії об'єктивно зумовлює наявність у Кримінальному кодексі України 2001 р. (далі – КК) норм, що заохочують, стимулюють осіб, які потрапили до кримінально-правової сфери, учиняти правомірні, суспільно-корисні діяння, загалом поводитися як законослухняні громадяни. Кримінальний закон гарантує громадянам суб'єктивне право самостійно протидіяти суспільно-небезпечним та злочинним нападам, а в разі вчинення особою злочину, – покаятися, спокутувати свою провину перед потерпілим, суспільством і державою позитивною поведінкою у вигляді добровільного повідомлення про вчинене, дійового каяття, примирення з потерпілим, здачі суспільно-небезпечних предметів та засобів, сприяння розкриттю вчиненого злочину тощо. Забезпечення цього суб'єктивного права є важливою правовою гарантією дотримання прав і свобод людини в сучасному українському суспільстві. Ще на початку ХХ століття О.О. Жижиленко звертав увагу, що кримінальний кодекс повинен виразно вказувати, що боротьба зі злочинністю не зводиться лише до застосування покарань і, що поряд з покаранням або замість нього, доречне застосування й інших заходів [1, с. 2]. Названа тенденція, спрямована на інші способи вирішення кримінально-правових конфліктів, не пов'язаних із застосуванням

кримінального переслідування та покарання, є глобально світовою й значно поширена у європейському правовому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень заохочувальних норм у вітчизняній правовій доктрині слід окремо виділити змістовні праці Ю.В. Бауліна «Право громадян на затримання злочинця» (1986 р.), «Обставини, що виключають злочинність діяння» (1991 р.), «Звільнення від кримінальної відповідальності» (2004 р.), а також опубліковані кандидатські дисертації Г.О. Усатого «Кримінально-правовий компроміс» (2001 р.) і О.В. Наден «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (2003 р.). Дві останні роботи окреслюють різні підходи дослідників до стимулюючих норм вітчизняного кримінального законодавства в напрямках: а) компромісних та б) заохочувальних норм. Зокрема, видаються принциповими розбіжності в поглядах на природу цих норм. Так, Г.О. Усатий центр тяжіння переносить у площину компромісів між державою та особою, яка вчинила злочин, наполягаючи, що заохочувальні норми в кримінальному законодавстві можуть мати місце лише при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання, пом'якшенні відбування покарання за умов доведеності виправлення засудженого. Усі ж інші випадки позитивної посткримінальної поведінки цей дослідник відносить до компромісних норм, які сплутувати із заохочувальними нормами «є грубою, неприпустимою помилкою» [2, с. 87]. Інший погляд на природу заохочувальних норм обстоює О.В. Наден, яка, на нашу думку, обґрунтовано визнає такими нормами всі види звільнення від кримінальної відповідальності, коли держава як владний суб'єкт кримінальних правовідносин, що виникають через вчинення особою певного злочину, відмовляється від застосування визначених законом обмеження прав і свобод винного на підставах здійснення ним позитивної посткримінальної поведінки [3, с. 91]. Комплекс аспектів формування мотиваційної структури соціально-корисної поведінки досліджений у кандидатській дисертації Н.Б. Хлистової «Заохочення суспільно-корисної мотивації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти» (2008 р.) [4]. Правники не були одноставними в розумінні системи заохочувальних норм, і це є природним, оскільки кожен з них мав авторське бачення заохочення в кримінальному праві.

Формування цілей. У доктрині вітчизняного кримінального права заохочувальні норми як самостійний функціональний інститут досліджені недостатньо. Відсутність цілісного розуміння інституту заохочувальних норм, системи, функцій та принципів його конструювання й застосування породжує суттєві проблеми як на теоретичному рівні, так і в практичній площині законотворення, правозастосування заохочувальних норм. Натомість, у пропозиціях, що надходять до відповідних комітетів Верховної Ради України щодо вдосконалення певного інституту чи норми кримінального законодавства, усе частіше нарівні із заборонними пропонуються заохочувальні норми як ефективні засоби вирішення

кримінально-правових конфліктів [5, с. 5; 6, с. 20]. Актуальним є визначення конструктивних ознак і формування на цій основі поняття та системи заохочувальних норм. Від підходів до цих ознак поняття та класифікації заохочувальних норм залежить, які саме кримінально-правові норми той чи інший дослідник відносить до їх числа, чи виділяє нарівні із заохочувальними також стимулюючі, альтернативні, компромісні або інші різновиди норм.

Виклад основного матеріалу. Більшість теоретиків права поділяють норми права на заборонні, зобов'язуючі та уповноважуючі. С.С. Алексєєв рекомендує розглядати заохочувальні норми як різновиди зобов'язуючих та уповноважуючих норм. До групи заохочувальних приписів, - зазначав цей правник, - входять два різновиди зобов'язуючих норм (норми, що встановлюють основний обов'язок щодо поведінки, яка стимулюється заохоченням; норми, що встановлюють обов'язок того чи іншого органа за певних умов здійснити заохочення) та два різновиди уповноважуючих норм (норми про право особи на отримання заохочення; норми про право компетентного органу застосувати заохочення [7, с. 80]. З точки зору правового впливу таке розуміння не заперечує заохочувальних норм. На підтримку своєї позиції наведемо погляд В.Е. Краснянського, який слушно зауважив, що функції заохочувальних норм визначаються не стільки в наданні прав і встановленні юридичних обов'язків, скільки в заохоченні, стимулюванні певних дій [8, с. 273]. Науковець не ставить під сумнів особливості кримінально-правового впливу суспільних відносин через заохочення. У кримінальному праві одночасно існують уповноважений і зобов'язаний суб'єкти (адресати норми), але «уповноваження» й «зобов'язання» не можуть штучно прогиставлятися заохоченню. Не погоджуючись із С.С. Алексєєвим, І.Е. Звечаровський звертає увагу, що у формальному, вербальному вираженні заохочувальні норми можуть бути сформульовані і як зобов'язуючі, і як уповноважуючі норми [9, с. 67]. Розвиток такого розуміння заохочення знайшов прихильників у багатьох дослідників кримінально-правової норми. Так, Т.В. Кленова вважає, що функція заохочення суспільно-корисної поведінки притаманна не тільки зобов'язуючим та уповноважуючим, але також і заборонним нормам кримінального права. При цьому заохочувальні приписи, які на думку дослідниці, закладені в змісті заборонних норм, загалом не змінюють характеру кримінально-правового впливу на суспільні відносини, що виникають у цьому випадку [10, с. 11].

У літературі іноді загалом заперечується існування заохочувальних норм. Так, на думку деяких правників, заохочувальні норми не мають правових підстав утворювати самостійну групу норм. Так, скажімо, раніше вважали, що заохочувальні норми не мають ніякого відношення до юридичних норм, тому що жодними засобами державного примусу не забезпечуються [11, с. 131]. Певною мірою ці правники мають рацію в тому, що за здійснення (нездійснення) поведінки, що передбачена заохочувальною нормою, примус безумовно не настає і настати не може. Утім не можна заперечувати належності цих норм до кримінального права, призначення їх

для регулювання суспільних відносин, нормативну визначеність підстав та умов застосування, державні гарантії застосувати певне заохочення. А в разі безпідставної відмови чи порушення цих норм, службова особа притягається до дисциплінарної або кримінальної відповідальності.

Своєрідної позиції дотримується Х.Д. Алікперов, який зазначає, що заохочувальні норми кримінального права відрізняються від інших норм цієї галузі права тим, що схвалюють, стимулюють сукупільно-корисну поведінку осіб, які вчинили злочин шляхом пом'якшення кримінально-правового обтяження. Їх специфіка полягає у визначенні юридично не обов'язкової, але бажаної поведінки; вони породжують обов'язок або право відповідних органів застосувати заохочувальну акцію. Особливістю поглядів ученого є виділення нарівні із заохочувальними норм, що допускають кримінально-правовий компроміс (далі – НДК). На думку Х.Д. Алікперова за допомогою заохочувальних норм кримінального права держава прагне насамперед до виправлення засуджених. Одночасно він визнає, що заохочувальні норми та НДК мають деякі спільні ознаки. Це, передусім, метод правового регулювання. Як заохочувальні норми, так і НДК не змушують до відповідної поведінки, а лише стимулюють її через пом'якшення або усунення реального чи потенційного кримінально-правового обтяження. Дослідник проводить межу між заохочувальними нормами та НДК за: 1) *специфікою завдань*, що прагне вирішувати законодавець за допомогою цих норм. На його думку, специфіка заохочувальних норм полягає у стимулюванні сумлінного виконання засудженим нормативних обов'язків, покладених на нього з огляду на вчинення злочину, на відміну від цього за допомогою НДК держава, що керується пріоритетами інтересів суспільства та загальнолюдських цінностей, допускає компроміс із особою, яка вчинила певний злочин, у вигляді гарантії звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення міри покарання, в обмін на його позитивні вчинки, перелік яких передбачений у цих нормах; 2) *характером і обсягом* благ, передбачених для адресатів цих норм. Для заохочувальних норм притаманне або умовне незастосування покарання, або скорочення покарання, або пом'якшення режиму його відбування; що ж стосується НДК, то вони передбачають повне й безумовне звільнення суб'єктів від кримінальної відповідальності; 3) *колом осіб*, до яких ці норми застосовуються. Так, якщо НДК можуть бути застосовані до будь-якої особи, яка вчинила певний злочин, але з точністю виконала всі умови, передбачені законом, то заохочувальні норми можуть застосовуватися лише до обмеженого кола осіб, вирок до яких вступив у законну силу, а також не зафіксовані ознаки особливої суспільної небезпеки цих осіб; 4) *станом судимості*. Застосування НДК усуває судимості особи, на протигагу від заохочувальних норм, що породжують зазначений правовий стан; 5) *підставою застосування*. Заохочувальні норми можуть застосовуватися «авансом», за умови, що особи в майбутньому вчинять визначені вчинки чи утримаються від інших, а НДК - лише до осіб, які вчинили визначені в законі вчинки; 6) *правоохоронним суб'єктом*. Правомочний суб'єкт заохочувальних

норм має право, а не обов'язок заохочення засудженої особи, а отже, засуджений, який вчинив схвальний законом вчинок, не наділений правом вимагати заохочення, а орган, що виконує покарання, або службова особа не зобов'язані на вимогу засудженого видавати акт призначення заохочення. Застосування ж НДК є винятковою компетенцією органів слідства, прокуратури та суду; 8) *умовністю чи безумовністю застосування*. Заохочувальні норми в усіх випадках застосовуються умовно й можуть протягом визначеного часу бути скасованими, якщо особа, до якої вони застосовані, систематично порушує громадський порядок. НДК ж застосовуються до особи незалежно від того, чи порушує вона громадський порядок, чи застосовувалися до неї засоби адміністративного або громадського впливу, рішення про застосування НДК не переглядається; 9) *періодом вчинення дій*. Заохочувальні норми розраховані, головним чином, на постсудову, пенітенціарну, а в низці випадків постпенітенціарну поведінку засудженого, тоді як для застосування НДК вирішальне значення має безпосередня посткримінальна поведінка особи в період провадження у справі; 10) *мотивацією поведінки*. Для заохочувальних норм мотивація поведінки засудженого не має кримінально-правового значення, тоді як для застосування НДК мотивація вчинків має суттєве значення для вирішення питання про наявність підстав для цього. Указані ознаки, на думку Х.Д. Алікперова, неминуче свідчать, що НДК як самостійний інститут має специфічні функції у кримінально-правовому регулюванні та суттєво відрізняється від заохочувальних норм [12, с. 56-62].

Подібну позицію висловлює Г.О. Усатий, який також водночас із заохочувальними виділяє компромісні норми, що гарантують особі, яка вчинила злочин, звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання за умови виконання нею визначених законом позитивних посткримінальних учинків, які сприяють реалізації основних завдань кримінально-правової боротьби зі злочинністю. Учений закликає не ототожнювати цей нетрадиційний інститут з величезним розмаїттям заохочувальних норм. «Характерною ознакою компромісних норм, - вказує Г.О. Усатий, - є два елементи: 1) схвалювана кримінальним законодавством поведінка винної у вчиненні злочину особи, яка виконала всі передбачені нормою вимоги; та 2) звільнення її від кримінальної відповідальності (або пом'якшення їй покарання)» [4, с. 57]. На підставі «найбільш вдалого та найновішого визначення заохочувальних норм», запропонованого Х.Д. Алікперовим ще в 1992 р., він дійшов висновку, що «ототожнення компромісних та заохочувальних норм є грубою, неприпустимою помилкою». З цієї думкою Г.О. Усатого варто погодитися, але не з наведених ним міркувань. Дослідник відносить до компромісних норм тільки спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. Що ж до заохочувальних норм, то він висловлює декілька взаемвиключних положень. Науковець вважає, що компромісні норми на противагу заохочувальних, які ставлять за мету виправлення й перевиховання злочинців, основною метою мають сприяння реалізації головних завдань кримінально-правової боротьби зі злочинністю за допомогою особи, яка

вчинила злочин. Далі він же зазначає, що компромісні норми, на відміну від заохочувальних норм, не вимагають від суб'єктів кримінально-правового конфлікту (злочину) наднормативної поведінки або досягнення встановлених результатів, що перевищують звичайні вимоги [13, с. 150]. Таким чином, суттєво обмежується сфера дії цих норм через те, що заохочувальними визнаються тільки норми, які стимулюють виправлення засуджених.

Проблема компромісних норм полягає в порушенні загальновизнаного положення про своєрідність предмета та методу правового регулювання групи норм, що претендують на самостійний статус у кримінальному законодавстві. Прихильники компромісних норм гіперболізують компроміс як засіб вирішення кримінально-правового конфлікту. Компроміс (від лат. *compromissum* – угода, договір) є угодою між представниками різних інтересів на основі взаємних поступок. Майже всі автори посилаються на начебто ідеологічний характер постулату, що держава повинна вести «безкомпромісну боротьбу з усіма видами злочинів на її території». Проте він не має ідеологічного забарвлення та черпає свої витoki з публічної природи кримінального права. Публічне право є правом держави як винятково домінуючого суб'єкта на чітке визначення виду й обсягу повноважень чи обов'язків інших суб'єктів кримінально-правових відносин. У цьому аспекті має рацію Ю.А. Тихомиров, зауважуючи, що публічне право забезпечує гармонію та узгодженість у суспільстві, баланс інтересів особи, колективу, спільнот і суспільства в цілому, стабільність держави та її інститутів, стійкість засад економічного та соціального розвитку [14, с. 32]. Не вдаючись зараз до різних концепцій публічного права, зазначимо, що найбільш вдалою вважаємо позицію О.І. Харитоновой, яка як характеристики публічного права серед інших вказує на забезпечення пріоритету інтересів держави й суспільства; домінування владного суб'єкта у правовідносинах; підкорення інтересів інших суб'єктів встановленим «правилам гри»; імперативний метод правового регулювання тощо [15, с. 178-179]. Імперативний метод визначає пріоритетне становище держави в кримінально-правових відносинах, беззаперечне підкорення іншого суб'єкта відносин завданням правового забезпечення охорони прав і свобод людини й громадянина, власності тощо. Відтак, владному суб'єктові в особі держави немає ніякого сенсу вступати в компроміс із злочинцем в обмін на будь-які вчинки з його боку. Інша річ, встановлення заохочувальних норм, у яких держава як домінуючий суб'єкт правовідносин стимулює іншого суб'єкта до правомірної, суспільно-корисної поведінки у спосіб, який чітко визначає взаємні права та обов'язки у правовідносинах, що виникають.

Як обов'язкову ознаку заохочувальних норм здебільшого вказують на особливий метод правового регулювання, що полягає в стимулюванні особи до правомірної, суспільно-схвальної поведінки у сфері кримінального законодавства. Саме він формує предметну однорідність інституту заохочувальних норм і визначає його предмет та напрям розвитку. Безперечно, що саме метод стимулювання правомірної поведінки визначає

наявність заохочувальних норм у цілій низці предметних інститутів КК. Досліджуючи заохочувальні норми, правники недостатньо приділяють уваги їх конструктивним ознакам. За цих умов запропоновані визначення заохочувальних норм не вирізняються оригінальністю. Так, деякі правники доходять висновку, що заохочувальні норми, – це самостійний різновид кримінально-правових норм, що визначають встановлені державою правила поведінки, дотримання яких стимулюється виключенням, пом'якшенням або повним усуненням кримінально-правового обтяження з огляду на соціально-схвальну поведінку особи [16, с. 25], або вважають, що заохочувальна норма позначає відповідне правило поведінки, дотримання якого стимулюється пом'якшенням або повним усуненням кримінально-правового обтяження через соціально-схвальну поведінку особи [17, с. 6].

При визначенні поняття заохочувальної кримінально-правової норми та її ознак слід враховувати те, що пізнавальною особливістю власне понять (причому особливістю найціннішою) є те, що вони фіксують, «схоплюють» глибинні, суттєві властивості всіх явищ певного роду (типу, класу). І якщо такі відображення, – зазначає П.М. Рабинович, – будуть точними, адекватними, то й у кожному з цих випадків істинне поняття буде тільки одне [18, с. 13]. Саме тому основним, вирішальним завданням при визначенні є присутність у авторському варіанті поняття «суттєвих ознак», що максимально повно й точно розкривають зміст досліджуваної правової категорії. Має рацію М.І. Панов, зазначаючи, що правові категорії і поняття повинні визначатися методом сходження від конкретного до абстрактного. Метод сходження від конкретного до абстрактного характеризується тим, що в категоріях і поняттях, які формуються, завжди відображаються істотні й закономірні сторони конкретних явищ у сфері правової дійсності (суцього). Проте конкретне розуміють не просто як окремих або одиничний юридичний факт, а як певну якість (властивість), притаманну виду (типу, класу) або системі фактів (явищ). На основі цього методу за допомогою ізольованої (аналітичної) абстракції, або абстракції ототожнення, у правових категоріях і поняттях, які формуються, фіксуються найбільш загальні й істотні (типові) ознаки певних правових явищ реальної дійсності, що відображають їх істотні риси і властивості, закономірності і тенденції розвитку. Уважається, що саме цей метод дозволив сформулювати й обґрунтувати такі категорії, як «правопорушення», «злочин», «адміністративний проступок» тощо. Цей метод також лежить в основі розробки визначень конкретних видів правопорушень, скажімо, злочинів (крадіжка, грабїж, убивство, хуліганство), адміністративних деліктів тощо. Таким чином, при формуванні правових категорій способом сходження від конкретного до абстрактного, абстрагуюча діяльність того, хто пізнає, завжди зосереджена на специфічних рисах конкретного в їх загальному вигляді. Зміст же категорій і понять формують лише ті ознаки, котрі є істотними й тому іманентними для всього класу конкретних явищ, які фіксуються у відповідних категоріях і поняттях [19, с. 11-12].

Позначаючи основні ознаки заохочувальних норм, потрібно насамперед виокремити *нормативну ознаку*, тобто їх безпосереднє

закріплення в КК, для спільного із заборонними нормами вирішення завдань кримінального законодавства. Кримінально-правовими – підкреслює Ю.В. Баулін, – є будь які норми, що відокремлюють злочинну поведінку від незлочинної, зокрема й норми, які регулюють правомірні вчинки, що зовні підпадають під ознаки якогось злочину [20, с. 85]. Другою ознакою, притаманною всім заохочувальним нормам, є *формальна визначеність*. Заохочувальна норма здатна впорядкувати суспільні відносини, що виникають через здійснення позитивної поведінки. Передусім слід вказати, що в ній безпосередньо позначаються суб'єкти – учасники відносин, їх права та обов'язки, наслідки виконання нормативних вимог. Досліджуючи звільнення від кримінальної відповідальності, С.Г. Келина зазначала, що підстави являють собою фактичні обставини або сукупність обставин, які відповідають трьом ознакам: 1) є найбільш суттєвими й потрібними для застосування норми про звільнення й характеризують вчинений злочин або особу злочинця; 2) характеризують злочин і злочинця на момент вчинення цього діяння або оцінки його органами правосуддя; 3) між підставою та нормою про звільнення існує нерозривний зв'язок, тобто за наявності підстави завжди буде застосоване звільнення особи від кримінальної відповідальності. Умовами ж, на думку цієї дослідниці, є обставини, вимоги, що звернені до майбутньої поведінки особи після її звільнення від кримінальної відповідальності [21, с. 48]. На відміну від підстав, передумовами можуть бути лише необхідні обставини, що за часом передують застосуванню заохочення, а умовами – правові вимоги, за виконання яких у майбутньому слід оцінювати поведінку особи за певний проміжок часу. Отже, підставою застосування заохочення є здійснення особою соціально-корисної поведінки, що містить склад правомірної поведінки, передбачений заохочувальною нормою КК. Третьою обов'язковою ознакою заохочувальної норми є *державне забезпечення (гарантування)* заохочення, що передбачає конкретний вид і міру мінімізації кримінально-правового обтяження шляхом виключення кримінальної відповідальності, звільнення від неї або покарання, а також пом'якшення призначеного покарання та його відбування. Органічне поєднання в нормі суспільно-корисної поведінки та застосування з огляду на це заохочення вказують, що ця кримінальна норма є заохочувальною. Держава надає право застосувати заохочення тільки судам. У реальній дійсності на підставах чинного законодавства до заохочення залучається величезний ресурс МВС, ДПС, ГПУ, СБУ та інших міністерств і відомств. Виконання покладеного на державний орган обов'язку застосувати кримінально-правове заохочення забезпечується системою правових гарантій. По-перше, службова особа відповідного правоохоронного органу чи суду повинна довести та роз'яснити особі норму КК щодо правомірного, суспільно-корисного варіанта поведінки та його правових наслідків; по-друге, особа має право вимагати створення відповідних сприятливих умов, за наявності яких вона може здійснити правомірну, суспільно-корисну поведінку (наприклад, зустрічі з потерпілою особою, визначення матеріального та морального

збитку, укладання мирової угоди з потерпілим тощо); по-третє, у разі дотримання вимог заохочувальної норми особа має право вимагати застосування до неї передбаченого КК заохочення. У ст.ст. 285-289 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) досить детально регламентується порядок розгляду справ цієї категорії. У КПК передбачається право оскарження рішень суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 284 КПК). Звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення здійснюється судом. Установивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. Перед направленням клопотання до суду прокурор зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Якщо під час здійснення судового провадження щодо провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, сторона кримінального провадження звернеться до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності обвинуваченого, суд має невідкладно розглянути таке клопотання (ст. 286 КПК). Службові особи, які безпідставно відмовляються розглядати матеріали про застосування заохочувальних норм підлягають відповідальності.

Висновки. Заохочувальна кримінально-правова норма передбачає виключення, звільнення або пом'якшення кримінальної відповідальності або покарання в разі здійснення особою суспільно-корисного діяння, що містить склад правомірної поведінки, передбачений у кримінальному законодавстві. Заохочувальна норма включена в систему кримінального законодавства, є елементом системи права України. У нормах КК знаходить своє виявлення воля суспільства й держави, спрямована на протидію злочинності, вирішення у визначений законом спосіб кримінально-правового конфлікту. Заохочувальні норми нарівні із заборонними в системі кримінального права покликані сприяти виконанню основного охоронного завдання.

Використані джерела:

1. Цит. за: Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю.В. Баулін. – К.: Атіка, 2004. – 296 с.
2. Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс : монографія / Г.О. Усатий. – К.: Атіка, 2001. – 128 с.
3. Наден О.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : монографія / О.В. Наден. – Харків: Право, 2003. – 224 с.
4. Хлистова Н.Б. Заохочення суспільно-корисної мотивації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Н.Б. Хлистова. – Академія адвокатури України. – К., 2008. – 20 с.

5. Стапис В. Новий Кримінальний кодекс України / В. Стапис, В. Тацій // Право України. – 2001. – № 7. – С. 3-5.
6. Борисов В.І. Норми Особливої частини КК, їх види та розвиток // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : матер. міжнар. наук.-практ. конф. / В.І. Борисов. (Львів, 13-15 квітня 2007 року): У 2 ч. – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Ч. 1. – 2007. – С. 17-20.
7. Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве : монография / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1989. – 288 с.
8. Общая теория государства и права : учебник в двух томах. Т. 2. Общая теория права / Отв. ред. В.С. Петров, Л.С. Явич. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 416 с.
9. Звечаровский И.Э. Уголовно-правовые нормы, поощряющие посткриминальное поведение личности : монография / И.Э. Звечаровский. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1991. – 160 с.
10. Теоретичні проблеми кримінальної відповідальності : Звіт про виконання наукового дослідження // Під керівництвом В.В. Стаписа // Питання боротьби зі злочинністю. – 2008. – № 15. – С. 3-31.
11. Кленова Т.В. Уголовно-правовая норма (понятие, структура, виды): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Т.В. Кленова. – Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М., 1986. – 27 с.
12. Берштейн Д.И. Социалистическая правовая норма и особенности ее охраны в современный период / Д.И. Берштейн // Правоведение. – 1964. – № 2. – С. 131-133.
13. Усатий Г.О. Структура та юридична природа кримінально-правового компромісу / Г.О. Усатий // Вісник Запор. юрид. ін-ту. – 1998. – № 3. – С. 148-156.
14. Тихомиров Ю.А. Публичное право : монография / Ю.А. Тихомиров. – М.: Изд-во БЕК, 1995. – 496 с.
15. Харитонова О.І. До питання про визначення поняття публічного права / О.І. Харитонова // Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць. – 2000. – Вип. 8. – С. 177-180.
16. Мелтонян Р.М. Уголовно-правовое поощрение / Р.М. Мелтонян // Человек: преступление и наказание. – 1996. – № 2. – С. 20-26.
17. Семенов И.А. Поощрительные нормы в уголовном законодательстве России : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / И.А. Семенов. – Российск. прав. акад. – М., 2002. – 23 с.
18. Рабинович П. Феномен право розуміння : гносеологічна характеристика / П. Рабинович // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 3. – С. 11-22.
19. Панов Н.И. Методологические аспекты формирования понятийного аппарата юридической науки / Н.И. Панов // Правоведение. – 2006. – №4. – С. 8-15.
20. Баулин Ю.В. Обстоятельства, исключющие преступность деяния : монография / Ю.В. Баулин. – Харьков: Основа, 1991. – 360 с.
21. Келина С.Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности : монография / С.Г. Келина. – М.: Наука, 1974. – 232 с.

Стаття надійшла до редколегії 23.02.2017

Хряпинский П. В. Доктринальное понимание поощрительных норм в уголовном праве

В статье исследовано доктринальное (научное) понимание поощрительных норм в уголовном праве. Обращается внимание, что особенностью поощрительных норм выступает позитивный метод стимулирования, побуждающий к общественно-полезному поведению в сфере уголовно-правовых отношений. Поощрительные нормы вместе с запретительными нормами в системе уголовного права призваны способствовать правовому обеспечению охраны прав и свобод человека и гражданина, собственности, общественного порядка и общественной безопасности, окружающей среды, конституционного устройства Украины от преступных посягательств, обеспечению мира и безопасности человечества, а также предупреждению преступлений.

Ключевые слова: *уголовно-правовое воздействие, стимулирование, поощрительная норма, совершение общественно-полезного деяния, освобождение или смягчение уголовной ответственности или наказания.*

Khyrapinsky P. Doctrinal Understanding of Incentive Norms in Criminal Law

The article deals with the doctrinal (scientific) understanding of incentive norms in criminal law. Attention is drawn to the fact that the peculiar feature of incentive norms is a positive incentive method that encourages socially useful behavior in the sphere of criminal legal relations. The incentive norms, together with the prohibitive norms in the criminal law system, are designed to promote the legal protection of human and citizen's rights and freedoms, property, public order and public safety, the environment, the constitutional structure of Ukraine against criminal encroachments, ensuring peace and security of mankind, as well as crime prevention. As mandatory rules encouraging signs in most cases indicate the special method of legal regulation, which is to stimulate a person to lawful, social and flattering behavior in criminal law. He forms the subject uniformity standards and incentive Institute defines its object and direction of development. Naturally, it is a method of stimulating the lawful conduct detects promotional standards in a number of institutions subject. Exploring incentive rules lawyers are paying enough attention to their design criteria. Under these conditions, the proposed definition of incentive rules do not differ originality. For example, some lawyers come to the conclusion that incentive rules is an independent kind of criminal law, defining rules of conduct established by the state, compliance with which is stimulated exception mitigation or complete elimination of criminal law burden due to social and flattering behavior others, or believe that the incentive rate indicates the relevant rules of conduct, compliance with which is stimulated mitigation or complete elimination of criminal law burden due to social and individual behavior flattering. The conclusion is that the incentive of criminal law refers to the doctrine of criminal law, such as providing for exclusion, exemption or mitigation of punishment or criminal liability in the case of a person useful act containing composition lawful conduct prescribed in the Criminal Code. Incentive rate included in the system of criminal law, are part of the legal system of Ukraine. Normally, finds its expression of the will of society and state, aimed at combating crime solving in a certain way criminal law conflict. Encouraging standards along with prohibitive in the criminal law designed to facilitate the implementation of basic security tasks.

Keywords: *criminal-legal effect, incentive, incentive rule, committing a public benefit, excluding, releasing or mitigating criminal responsibility or punishment.*